

УДК: 336.77.067.21(336.63)

Славкова А. А.,
*Кандидат економічних наук,
доцент*

Гордейчук Т. О.,
*студент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна*

ВПЛИВ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУ НА ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Slavkov A. A.,
PhD of Economics, Docent

Gordeichuk T. O.,
*Student,
State Economic University "Kyiv National Economic
Vadym Hetman University», Kiev, Ukraine*

INFLUENCE OF CONSUMER CREDIT ON FINANCIAL RESOURCES OF HOUSEHOLDS

Анотація. У статті досліджено теоретичні аспекти споживчого кредитування. Розглянуто останні дослідження провідних українських фінансистів та економістів. Проаналізовано роль та рівень впливу споживчого кредиту на фінансові ресурси домашніх господарств.

Ключові слова: споживчий кредит, банківське кредитування населення, фінансові ресурси домогосподарств.

Аннотация. В статье исследованы теоретические аспекты потребительского кредитова-

ния. Рассмотрены последние исследования ведущих украинских финансистов и экономистов. Проанализирована роль и уровень влияния потребительских кредитов на финансовые ресурсы домашних хозяйств.

Ключевые слова: потребительский кредит, банковское кредитование населения, финансовые ресурсы домохозяйств.

Abstract. The theoretical aspects of consumer crediting are analyzed in the article. We had considered the recent investigations of leading

Ukrainian economists and financial experts in these matters. The role and the level of impact of consumer credits on the household financial resources had been researched.

Keywords: consumer credit, bank lending to persons, household financial resources.

Постановка проблеми. Самостійною сферою фінансової системи фінанси домогосподарств стали протягом останнього десятиліття. Свої фінансові ресурси вони формують як з внутрішніх (доходи від трудової, підприємницької діяльності чи самозайнятості, доходи від власності, стипендії, пенсії та ін.), так і з зовнішніх (допомога держави, позички від фінансових інститутів та інших домогосподарств, кошти, які отримані на основі рішення суду, як спадщина, внаслідок настання страхової події та ін. джерел). Важливе місце в цій системі посідають саме споживчі кредити, які не тільки задовольняють власні потреби індивідів, а й прискорюють реалізацію товарів/послуг, активізують внутрішній ринок, сприяють створенню основних фондів, забезпечують отримання прибутків від фінансових послуг, стимулюють працю й належну її оплату, що в кінцевому результаті призводить до збільшення національного багатства країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних засад споживчого кредитування приділяється значна увага в економічній літературі. На теренах України в цій галузі фігурують такі імена провідних вітчизняних науковців: В. Лагутіна, А. Мороза, М. Пуховкіної, М. Савлука, С. Мочерного, О. Барановського, О. Васюренка, О. Вовчак, В. Корнєєва та ін. Незважаючи на те, що вченими вже зроблений значний внесок у розвиток економічних досліджень саме в цьому напрямку, тема споживчого кредитування домогосподарств залишається досить актуальною, особливо в сучасних умовах.

Постановка завдання. Основне завдання полягає в аналізі стану та динаміки споживчого кредитування в Україні, в розширенні

теоретичної бази споживчого кредитування крізь призму узагальнення підходів до змісту дефініції цієї категорії та в характеристиці його параметрів з точки зору формування фінансових ресурсів домогосподарств.

Викладення основного матеріалу дослідження. Домогосподарства є важливою складовою національної економіки, оскільки з одного боку, вони постачають фінансові ресурси на фінансовий ринок (наприклад, через розміщення накопичених особистих коштів в різні фінансові інструменти (депозити, цінні папери та ін.). З іншого боку, вони являються основним споживачем фінансових ресурсів: при дефіциті власних коштів вступають у фінансові відносини з банками, кредитними спілками тощо.

Члени домогосподарств беруть як короткострокові, так і довгострокові кредити. Останні вони витрачають на товари зі значним терміном експлуатації, а короткострокові – на задоволення першочергових фізіологічних потреб. Згідно із публічними даними НБУ про цільове призначення кредитів домашніх господарств, можна виділити такі їх три групи: 1) споживчі кредити, у т. ч. на придбання транспортних засобів; 2) на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості; 3) інші кредити [1].

Споживче кредитування досить активно розвивається в нашій країні. Так, 30–50% усіх купівель у торгівельних мережах здійснюють у кредит, лідирує серед них побутова та аудіо- і відеотехніка. Близько 80% усього ринку споживчого кредитування сконцентровано в великих торгівельних мережах «Фокстрот», «Ельдорадо» та ін. .

Споживчий кредит отримав широке розповсюдження у промислово розвинутих країнах у першу чергу тому, що через використання даної технології фінансування покупок різко збільшується місткість ринку за цілою низкою споживчих товарів та нерухомості. Цілі фрагменти споживчого ринку функціонують лише завдяки використанню різних схем споживчого кредитування. У нашій країні виробники

товарів тривалого користування (в широкому розумінні цього слова, включаючи нерухомість) щоденно зустрічаються з проблемою, пов'язаною з обмеженістю попиту, викликаною відсутністю ефективного продажу у розстрочку. Це, в першу чергу, стосується житлового будівництва та автомобілебудування, торгових організацій, що реалізують дорогі імпортовані товари широкого споживання та побутову техніку.

Для того, щоб розкрити питання впливу споживчого кредитування на доходи домогосподарств варто переглянути тенденцію змін, які відбувались в банківському секторі з порт-

фелем активів. За наведеними даними НБУ протягом 2016 року обсяг клієнтського кредитного портфелю скоротився на 0,4% (3,85 млрд. грн.) та станом на 01.01.2017 р. відповідав 1 005,92 млрд. грн. проти 1 009,77 млрд. грн. на початок року. Скорочення загального обсягу кредитного портфелю відбувалося внаслідок зменшення протягом року суми кредитів, наданих фізичним особам. За підсумком 2016 року їх обсяг знизився на 10,43% до 847,09 млрд. грн. Кредити, надані суб'єктам господарювання за підсумком року навпаки збільшилися на 1,98% та на початок 2017 року досягли 157,39 млрд. грн. (рис.1).

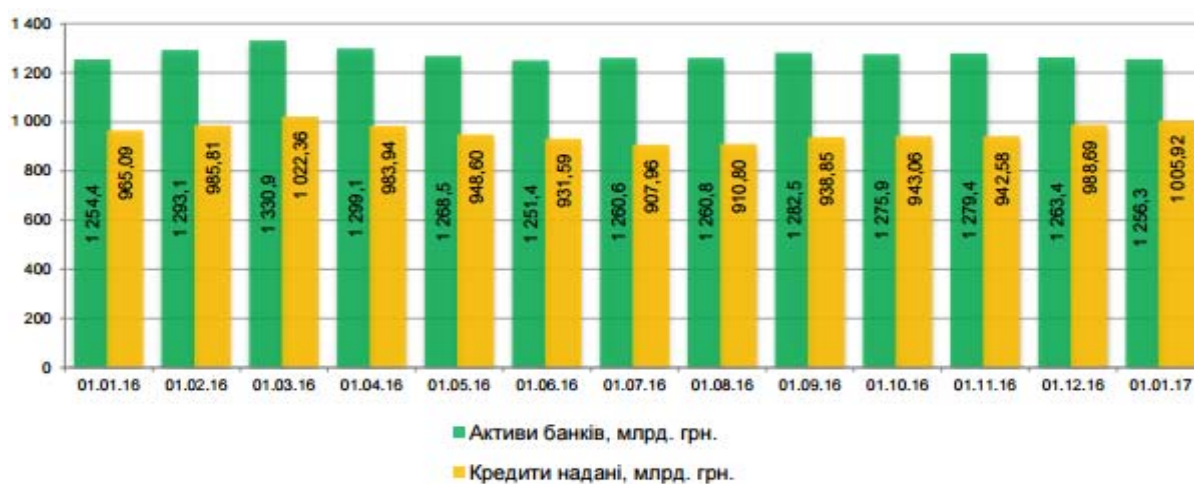

Рис.1. Динаміка активів банку в порівнянні з наданими кредитами

Джерело: за даними [2].

Якщо розглядати роздрібний клієнтський кредитний портфель протягом 2016 року скоротився на 10% та склав 164,98 млн. грн. Основною складовою роздрібною клієнтського кредитного портфелю є споживчі кредити (в т.ч. «кешові» кредити). Обсяг іпотечних кредитів, наданих домогосподарствам, станом на 01.01.2017 р. відповідав 37% роздрібною кредитного портфелю (40% на початок року).

В цілому, невисокі темпи розвитку іпотечного кредитування обумовлені доволі низькими темпами відновлення будівельної галузі, обмеженістю та високою вартістю довгострокового ресурсу, а також невисоким платоспроможним попитом населення на довгострокове кредитування. [2, с.9]

Щоб оцінити які зміни відбувались в сфері споживчого кредитування варто розглянути структуру кредитів, наданих домашнім господарствам, в динаміці для чого побудуємо за даними НБУ аналітичну таблицю 1.

Згідно з даними табл.1 для ринку споживчого кредитування України є характерним переважання споживчих кредитів відносно кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості. У відсотковому співвідношенні у 2016 р. воно склало 61,85% проти 36,06%, інші кредити становили 8,06%, з них кредити на купівлю транспортних засобів займали 5,98%. В абсолютному вимірі обсяг кредитів на споживання мав від'ємну тенденцію, за 2007–2016 рр. їх величина ско-

ротилась на 13 603 млн. грн., натомість величина кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості зросла на 18 359 млн. грн.

Найвищого рівня розвитку споживче кредитування досягло у 2008 році, а саме 186 088

млн. грн., кредитування на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості у 2009 році склало 98 792 млн. грн. Період 2014 – 2016 років характеризується спадом по усіх напрямках кредитування домашніх господарств (рис.2).

Таблиця 1

Кредити, надані домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням

Роки	Всього кредитів, млн. грн.	у тому числі					
		споживчі кредити		на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості		інші кредити	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2007	160386	115032	71,72	40778	25,42	4577	2,85
2008	280490	186088	66,34	88352	31,50	6050	2,16
2009	241249	137113	56,83	98792	40,95	5343	2,21
2010	209538	122942	58,67	81953	39,11	4643	2,22
2011	201224	126192	62,71	70447	35,01	4585	2,28
2012	187629	125011	66,63	58427	31,14	4191	2,23
2013	193529	137346	70,97	51447	26,58	4736	2,45
2014	211215	135094	63,96	71803	34,00	4318	2,04
2015	174869	104879	59,98	66169	37,84	3821	2,19
2016*	163976	101429	61,86	59137	36,06	3410	2,08

*прогнозні показники

Джерело: складено за даними [1].

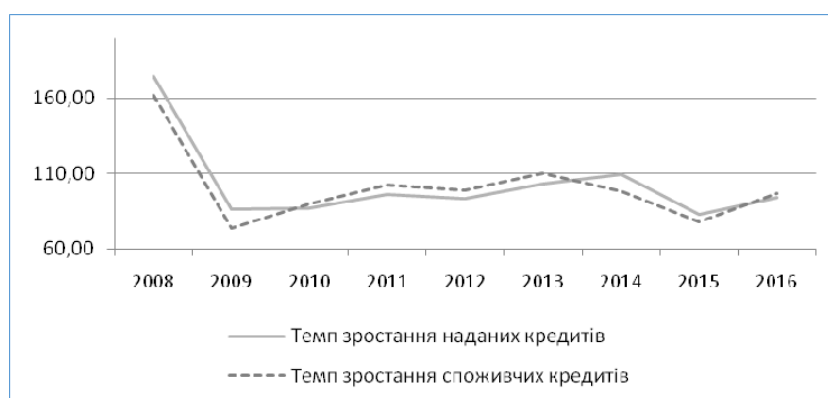

Рис.2. Темпи зростання наданих та споживчих кредитів, %

Джерело: побудовано на основі даних [1].

Якщо порівнювати 2016 рік з попередніми 2013-2015 роками, то спостерігається тенденція до поступового зменшення наданих кредитів домогосподарствам. (табл. 3) Одним з чинників, що спровокував таке зниження може бути втрата довіри до банківської системи в

цілому через яскраво виражене явище «банкопаду». З показників видно, що кредитування домашніх господарств відбувалося здебільшого у гривні, що послабило валютний ризик і покращило структуру кредитних портфелів банків.

Таблиця 2

Надані кредити домогосподарствам за цільовим спрямуванням, млрд. грн.

Показники на кінець періоду	Роки			
	2013	2014	2015	2016
Усього кредитів	186,65	211,21	179,52	164,98
З них споживчі кредити	124,31	135,09	104,88	99,97
у т.ч. у гривні	85,38	95,76	66,66	64,83
у доларах США	37,75	37,36	36,27	36,22
у євро	1,18	1,17	1,14	1,12

Джерело: складено на основі даних [1]

Виходячи з наведених вище статистичних даних гостро постає питання саме з приводу того, який вплив має споживче кредитування на доходи домогосподарств. В першу чергу слід зауважити, що він має велике соціальне значення, адже сприяє більш швидкому зростанню життєвого рівня населення. По-друге, значно стимулює ефективність праці. Одержуючи заробітну плату, недостатню для покупки за готівку ряду товарів, зокрема предметів тривалого користування, люди мають змогу купувати ці товари в кредит чи брати кредит для їх купівлі. Згодом гроші за ці товари повинні бути виплачені, тому кожен, хто взяв у кредит, намагається протриматися на своєму робочому місці як можна довше, тобто на більш довгий проміжок часу. Тільки так він може бути упевнений у своїх силах виплатити кредит і зарекомендувати себе перед кредиторами як чесна і сумлінна особа для подальших зв'язків. По-третє, сприяє тому, що члени домогосподарств починають акумулювати кошти, формуючи заощадження для подальшого повернення кредиту. По-четверте, пришвидшує обіг коштів, покращує розвиток роздрібної торгівлі, але цим самим провокує інфляційні процеси, бо кошти членів домогосподарств починають знецінюватись, поки знаходяться у вигляді збережень для погашення кредиту. Тобто, зрозуміло, що отримувачем споживчого кредиту

виступає окрема особа (член домогосподарства), проте особливістю цього кредиту є задоволення споживчих потреб не обов'язково однієї особи, а загалом домогосподарства як інституційної одиниці. Він забезпечує прискорене отримання певних благ (товарів, послуг, робіт), які домогосподарство могло б мати (придбати) лише після накопичення необхідних для цього коштів. Тому по праву споживче кредитування носить соціальний характер, оскільки такі позики сприяють підвищенню якості життя людині (передусім її незаможних верств), утвердженню принципів соціальної справедливості [3, с.115]. Якщо розглядати з негативної сторони, то беручи кредити на споживання, сім'ї просто «проїдають» ці кошти в певний момент часу, а потім починають працювати на те, щоб погасити заборгованість і знову живуть в режимі обмеження себе в додатковій ресурсній базі. Іншими словами споживчий кредит призводить до зростання питомої ваги споживання у поточному періоді та зниження споживання у майбутніх періодах, адже значна частина доходів населення буде спрямована на виплату боргу.

Таким чином, з одного боку, в умовах недостатності доходів населення для забезпечення зростаючих потреб спостерігається збільшення потенційного попиту на додаткові запозичені ресурси, що зумовлює розвиток ринку споживчого кредитування. А з іншого боку, з'являються ризики які досягають високого рівня, що обумовлює необхідність підвищення вимог до позичальників, а саме удосконалення механізмів оцінки їх платоспроможності, підвищення обґрунтованості рішень щодо видачі споживчих кредитів. Саме тому, в подальшому не варто очікувати поживлення ринку споживчого кредитування у короткостроковій перспективі. Це зумовлюється тим, що для банків такий вид кредиту це найбільш ризикований напрямок розміщення банківських ресурсів. За результатами дослідження виявлено низькі темпи розвитку ринку споживчого кредитування в Україні, негативні тенденції щодо структури споживчих кредитів за видами ва-

лют, подорожчання споживчих кредитів в розрізі валют [4, с.223]. В сучасних умовах потрібно приділяти особливу увагу стабільності і стійкості національної валюти, лише тоді вкладники не будуть панікувати, а позичальники зможуть прогнозувати свої можливості. Як вже зазначалось вище: споживче кредитування – найпоширеніший вид банківських операцій у розвинених країнах світу. В Україні обсяги споживчого кредитування зменшуються через негативний вплив фінансово-економічної та політичної кризи, яка зумовлює підвищення кредитних ризиків: зниження купівельної спроможності населення; зменшення довіри до банків; зростання вартості придбання товарів у кредит. В перспективі розвиток споживчого кредитування в більшій мірі залежить від стабільності валютного курсу, покращення якості активів банківської системи, збільшення ресурсної бази та відновлення довіри населення. Саме тому важливо створити всі необхідні умови задля швидкого фінансового оздоровлення та відродження інвестиційного клімату в країні [5].

Сьогодні на ринку з'явилась нова тенденція – адаптація умов кредитів до можливих проблем у позичальника у зв'язку з нестабільністю економічної та політичної ситуації. Наприклад, дозвіл без санкцій пропустити один місяць платежу, закріплене на рівні кредитного договору. На ринку вже з'явилися програми кредитування з грейс-періодом і кредитними канікулами. У нинішніх умовах необхідно «модернізувати» діючі програми на предмет підтримки клієнтів при виникненні фінансових проблем, а нові програми зорієнтувати на мінімізацію ризиків ще при видачі [6].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, споживче кредитування відіграє вагомий роль в життєдіяльності домогосподарств, адже дає змогу використати залучені ресурси для власних цілей цим самим сприяє покращенню рівня життя населення, утвердженню принципів соціальної справедливості, з іншої сторони активує внутрішній ринок та збільшує надходження до державного бюджету. Але є й нега-

тивна сторона, це те, що надмірна заборгованість за споживчими кредитами населення дестабілізує фінансову систему, а також сприяє відтоку капіталу з країни внаслідок купівлі споживачами імпортованих товарів. Отримання споживчого кредиту несе неоднозначний вплив на доходи домогосподарств, адже з одного боку він слугує стимулом для активізації трудової діяльності з метою накопичення доходу для подальшого погашення ним отриманої позики. А з іншої сторони провокує знецінення доходів членів домогосподарств та впливає на зменшення заощаджень, чим в подальшому призводить до неблагополучності значного шару суспільства. Також існує проблема зі скороченням частки виданих споживчих кредитів та неврегульованості цієї сфери. Саме тому багато дослідників зазначають, що покращенню урегульованості ринку споживчого кредитування мав би сприяти закон України «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 року [7]. Цей Закон має убезпечувати споживачів фінансових послуг від ризиків порушення їх прав завдяки наданню їм повної та прозорої інформації для прийняття рішення, а також забезпечувати надійність банківської та фінансової системи через унеможливлення видачі кредитів споживачам з неналежною кредитоспроможністю, та створити дієву систему захисту прав споживачів фінансових послуг через врегулювання питань повноважень державних органів. Відповідно до цих постулатів проголошених в Законі, нині має функціонувати такий механізм споживчого кредитування, який забезпечить захист прав та законних інтересів як споживачів, так і кредиторів та належне конкурентне середовище на ринках фінансових послуг. Але фактично, на практиці, даний процес не реалізується, особливо якщо враховувати «експрес-кредити», де навіть не перевіряється фінансовий стан кредитоотримувача.

Отже, широкий спектр проблем у сфері споживчого кредитування потребує подальших наукових досліджень, які стосуються, зокрема, удосконалення понятійного апарату, парамет-

ричного оцінювання впливу чинників на фінансові ресурси й споживчі кредити домогосподарств, обґрунтування механізму зниження

кредитних ризиків населення та ряд інших питань, які вимагають вирішення в майбутній перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний web-сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>
2. Аналітичний огляд банківської системи України за 2016 рік. – Національне рейтингове агентство «Рюрік». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2016.pdf.
3. Крамченко Р. А. Споживчі кредити як джерело формування фінансових ресурсів домогосподарств / Р. А. Крамченко, Г. В. Миськів // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 4. – С.114-118 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2014_4\(1\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2014_4(1)_22).
4. Мороз С.В. Стан та тенденції споживчого кредитування в умовах кризи / С.В. Мороз // Гроші, фінанси і кредит. – 2016. – № 10. – С.219-223. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_10_47.
5. Дробик Л. О. Актуальні аспекти споживчого кредитування в Україні [Електронний ресурс] / Л.О. Дробик, А.В. Кононов, Є.В. Гагіна // Ефективна економіка. – 2013. – № 2. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1796>
6. Черкашина К. Ф. Динаміка та структура споживчого кредитування українських банків в посткризовий період / К. Ф. Черкашина, К. Д.Лапишина // Ефективна економіка. – 2015. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3953>
7. Про споживче кредитування // Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>.